

Dieric Bouts en de Sint-Pieterskerk

EEN HEMELS HUWELIJK

Na een restauratie van tien jaar schittert het interieur van de Leuvense Sint-Pieterskerk terug in volle gotische glorie. Zowel het kerkgebouw als een reeks waardevolle kunstwerken in situ zijn meticulous onder handen genomen. Museum M grijpt de gelegenheid aan om uit te pakken met een innovatieve permanente tentoonstelling in de kerk: Tussen Hemel en Aarde.

De indrukwekkende kooromgang met links de sacramentstoren van de Leuvense Sint-Pieterskerk
FOTO: RUDI VAN BEEK

GROTE ROL, GROOTSE PLANNEN De Leuvense Sint-Pieterskerk heeft een bewogen geschiedenis achter de rug. Archeologische vondsten suggereren dat er in de vroege elfde eeuw al een romaanse kerk gebouwd werd op de site. Tussen 1400 en 1420 startte de bouw van de gotische Sint-Pieterskerk. Over de exacte data en de eerste bouwmeester is weinig eensgezindheid. Vast staat dat met architecten als Sulpitius van Vorst (de Leuvense bouwmeester die verantwoordelijk was voor het plaatselijke stadhuis in flamboyant gotische stijl) en Jan II Keldermans (ontwerper van de Mechelse Sint-Romboutstoren) de kerk kon rekenen op de aandacht van enkele grootmeesters van de Brabantse gotiek. Als oudste religieuze instelling in Leuven speelde de kerk een grote rol in de vroegste geschiedenis van de stad. Oor-

Naar Rogier van der Weyden, *Triptiek met de kruisafneming en schenkersportretten van Willem Edelheere en Aleydis Cappuyns*, 1443

SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M - MUSEUM LEUVEN © WWW.LUKASWEB.BE - ART IN FLANDERS, FOTO: DOMINIQUE PROVOST

spronkelijk vergaderde de schepenbank in een gebouw aan het Sint-Pieterskerkhof en in de veertiende eeuw bevatte de kerk een archiefruimte voor de stadsprivileges en stadszegels. De stedelijke dimensie van de Sint-Pieterskerk verklaart wellicht de ambitieuze plannen voor het gebouw. In het laatgotische ontwerp fungeerde de centrale toren in de westbouw als belfort van de stad. Een zestiende-eeuwse maquette onthult dat er oorspronkelijk drie torens voorzien waren: twee zijtorens van 136 meter en een centrale toren van niet minder dan 168 meter. De torens zouden de Leuvense skyline nooit sieren. Financiële en bouwkundige perikelen staakten de werken aan dit Brabantse Babel. Een instabiele ondergrond zorgde voor een gedeeltelijke instorting in 1570 waardoor uiteindelijk beslist werd om de onafgewerkte centrale toren op het huidige niveau te behouden.

SACRAMENTSTOREN EN PRAALGRAF In 1797 schafte het Franse bestuur het belangrijke Sint-Pieterskapittel af en de kerk raakte geleidelijk in verval. In de negentiende eeuw werd ze voor het eerst gerestaureerd volgens toenmalige inzichten. Een grootschalige ontpleisteringscampagne zorgde ervoor dat het leeuwendeel van de gotische polychromie definitief verloren ging. Maar toen moest de ergste klap voor

de Sint-Pieterskerk nog komen. Door de Duitse inname van Leuven in augustus 1914 vernietigde een gigantische brand de dakkap. Grote delen van het gebouw brandden volledig uit. Ook de Tweede Wereldoorlog heeft de kerk niet gespaard: in mei 1944 vernietigde een bombardement het kapittelhuis en de sacristie. Op de wederopbouw was het tien jaar wachten. De eerste naoorlogse restauratie vond plaats tussen 1954 en 1963. Sindsdien is de kerk bijna onafgebroken het toneel geweest van minitieuze restauratiecampagnes. Maar liefst 25 jaar lang werd de buitenkant gerestaureerd.

In 2010 gingen verschillende teams van restauratoren met het interieur aan de slag. Ze reinigden de muren en herstelden en fixeerden bepaalde zestiende-eeuwse gewelfschilderingen. Speciale aandacht ging naar de majestueuze sacramentstoren. Dergelijke imposante en vaak rijkversierde architecturale constructies om het Heilig Sacrament in te bewaren waren bijzonder populair in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden. De zestiende-eeuwse Beeldenstorm heeft heel wat exemplaren vernietigd, waardoor er vandaag amper bewaard zijn. Uitzonderlijk genoeg werd Leuven gespaard van iconoclasme in 1566. Bovendien is de Leuvense sacramentstoren uit 1450 de oudst bekende in de Nederlanden. Het elf meter hoge bouwwerk in witte kalk-

steen werd secuur gereinigd. De oorspronkelijke veelkleurige polychromie opnieuw blootleggen bleek onhaalbaar. Kleine testvensters geven wel een inkijk in de originele verflagen van het pronkstuk.

Ook het graf van Brabants hertog Hendrik I had een verrassing in petto. Het imposante praalgraf omvat een levensgrote beeltenis van hertog Hendrik rustend op twee rijen witte kalkstenen en zwartmarmere zuiltjes. Tijdens de campagne werd het graf, om conservatorische redenen, verplaatst van het hoogkoor naar de rechterzijbeuk. Een grondige reiniging van de dekplaat verwijderde heel wat vergrijzingen waardoor de beeltenis van de hertog opnieuw zijn diepzwarte kleur heeft. Tijdens het onderzoek ontdekte men in het graf een zinken kistje dat de overblijfselen van Hendrik II, de zoon van Hendrik I, bevat. Bovendien bleek de mondiale overlevering dat er gelijkaardige zinken kistjes ingemetseld waren in de crypte van de kerk werkelijkheid. Drie zinken kistjes met de resten van Hendrik I en zijn voorgangers Godfried II en III werden herontdekt. Recent röntgenonderzoek wees uit dat het wel degelijk gaat om de Brabantse hertogen, die allemaal een gelijkaardige schedelafwijking zouden hebben. Of hoe de Brabantse schedel het equivalent blijkt van de Habsburgse kin.

Grafmonument van hertog Hendrik I van Brabant, ca 1235
SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M – MUSEUM LEUVEN

© WWW.LUKASWEB.BE - ART IN FLANDERS, FOTO: DOMINIQUE PROVOST

MAN VAN SMARTEN

In oktober 2019 slaagde Museum M er samen met Stad Leuven in om *Man van Smarten* uit het atelier van Dieric Bouts aan te schaffen. Het werk (olieverf op paneel uit ca. 1470) werd verkocht op een veiling van Christie's in New York voor 126.000 euro. Dieric Bouts creëerde heel wat gelijkaardige devotionele taferelen die voor privégebruik bedoeld waren: kleine, verstilde Andachtsbilder voor de Bourgondische stedelijke elite. Dit soort devotionele diptieken met de treurende Maria of de Man van Smarten waren zo populair dat Bouts' zonen en navolgers ze tot en met de zeventiende eeuw bleven kopiëren. Dendrochronologisch onderzoek van dit paneel wees uit dat we het werk rond 1470 moeten situeren. *Man van Smarten* past dus in Bouts' latere actieve periode en werd hierdoor wellicht door zijn atelier gemaakt. Verschillende Bouts-specialisten die het werk inspecteerden, bevestigen dat dit een van de oudste voorbeelden is die binnen dit type kunstwerken uit het atelier van Bouts bewaard bleven. Tot eind februari wordt het werk onderzocht en gerestaureerd, waarna het in Museum M te zien zal zijn. De aankoop van het paneel maakt deel uit van de aanloop naar een grote overzichtstentoonstelling rond Dieric Bouts in Museum M die in 2023 op het programma staat. Wordt vervolgd dus.

(Atelier van) Dieric Bouts, *Man van Smarten*, ca. 1470
SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M – MUSEUM LEUVEN

TOPSTUKKEN De sacramentstoren en het praalgraf zijn maar enkele van de vele topstukken in situ. Verder is er ook de *Edelheeretriptiek*, een eigentijdse Leuvense kopie naar Rogier van der Weydens absolute meesterwerk *De Kruisafneming* in het Prado, en het *Triomfskruis*, een magistrale beeldengroep van Jan II Borman. De absolute vedette van de Sint-Pieterskerk is en blijft Dieric Bouts (ca. 1410-1475). De Haarlemse schilder vestigde zich in 1448 in Leuven en maakte er twee onschatbare schilderijen voor de Sint-Pieterskerk, waaronder *Het Laatste Avondmaal*, een altaarstuk dat Bouts volgens het overgeleverde contract moest uitvoeren “na allen synen besten vermoegen en gheen en arbeit cost noch tyt dair inne sparende”. Het theologisch complexe werk beeldt het Laatste Avondmaal uit in een voor Bouts eigentijdse Brabantse setting, wat bij toeschouwers een bijna schokkend gevoel van herkenning moet hebben veroorzaakt. Het lijdensverhaal van Christus werd op die manier bijzonder bevattelijk. De zijpanelen beelden ingenieuze Oudtestamentische voorafspiegelingen op het Laatste Avondmaal af. Het geheel vormt een iconografische krachttoer.

Ook *De marteling van de heilige Erasmus* is een pareltje, dankzij Bouts' verstilde en serene weergave van lijden en devotie. De scène wordt ten volle geïntegreerd in het landschap dat doorheen de drie panelen doorloopt. De heilige Erasmus van Antiochië was beschermheilige van de schippers en zijn attribuut was een windas, een instrument om ankerkettingen op te rollen. Zijn cultus werd populair in onze contreien tijdens de vijftiende eeuw, toen dergelijke zeevaartinstrumenten hier nog niet courant gebruikt werden. Men interpreteerde zijn attribuut als symbool voor zijn martelaarchap en de legende ontstond dat de heilige stierf doordat zijn darmen uit zijn lijf werden getrokken met een kaapstander. Een half jaar lang werd de triptiek grondig opgeknapt. Dat gebeurde live in de kerk onder het toeziende oog van heel

Dieric Bouts, *Het Laatste Avondmaal*, 1464-1468

SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M - MUSEUM LEUVEN

FOTO: RUDI VAN BEEK

Dieric Bouts, *De marteling van de heilige Erasmus*, ca. 1460

SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M – MUSEUM LEUVEN

© WWW.LUKASWEB.BE - ART IN FLANDERS, FOTO: DOMINIQUE PROVOST

Jan II Borman, *Triomfkruisgroep*, ca. 1480-1490

SINT-PIETERSKERK, LEUVEN - M – MUSEUM LEUVEN

© WWW.LUKASWEB.BE - ART IN FLANDERS, FOTO: DOMINIQUE PROVOST

wat bezoekers. Overtollige vernislagen en eerdere retouches werden verwijderd waardoor de oorspronkelijke kleurenpracht veel beter tot uiting komt.

Toekomstige bezoekers zullen niet alleen opnieuw het schilderij kunnen bewonderen zoals het er in de vijftiende eeuw moet hebben uitgezien, maar zullen zich ook in die periode kunnen wanen dankzij innovatieve mixed reality-technologie. Deze digitale beleving moet bezoekers via het verhaal van de lokale kunstschaten onderdompelen in het middeleeuwse Leuven. Een wereldprimeur beweren ze bij Museum M.

JONAS ROELENS

INFO *Tussen Hemel en Aarde* – Van 7 maart 2020 t.e.m. 7 maart 2023 – Open: maandag en dinsdag, donderdag t.e.m. zaterdag van 10.00 tot 16.30 uur – Zondag van 11.00 tot 16.30 uur – Gesloten: woensdag – Sint-Pieterskerk, Grote Markt 1, 3000 Leuven – T 016 27 29 35 www.diericbouts.be **ARCHIEF** Dirk Bouts - Het Laatste Avondmaal: OKV 1967 – www.tento.be/archief

